

UPUTE ZA OBRADIVANJE

I.

Građa i izvori

1. Kao građa za izradu KRj služi rječnička dokumentacija na listićima, pohranjena u kartoteci Instituta za jezik JAZU u Zagrebu (Storssmayerov trg br. 2), ispisana iz kajkavskih izvora popisanih u *Bibliografiji izvora KRj*.

Kratice izvora

2. Književne se potvrde pojedinih riječi donose u zaokruženim rečenicama, a svaka se rečenica označuje kraticom onoga književnog izvora iz kojega je uzeta. Kratice se izvora nalaze u *Bibliografiji izvora KRj*.

Pojmovne kratice

3. Pri obradi KRj upotrebljavaju se i razne pojmovne kratice (gramatičko-lingvističke, kratice za porijeklo riječi, kratice za oznaku područja ili struke kojoj riječ pripada, itd.). Te se kratice nalaze u popisu *Pojmovnih kratica KRj*.

Priručna literatura

4. Pri izradbi KRj služe raznovrsna rječnička i druga stručna pomagala. Osnovna su navedena u popisu *Priručne literature*. Ta su pomagala osobito potrebna za utvrđivanje porijekla (etimologije) riječi i adekvatnog značenja, pogotovu ako je značenje razgranato.

II.

Izbor riječi

5. U KRj ulaze sve riječi iz kartoteke, abecednim redom. Iz KRj jedino se izlučuju osobna imena (i nadimci), prezimena i posesivni pridjevi od njih izvedeni i sva toponomastička građa. Ta će se građa obraditi u posebnoj abecednoj popisu na kraju KRj.

Načela opisa značenja

6. Značenje se riječi obrađuje rječnički (leksikografski), a ne leksikonski (enciklopedijski). Tek se iznimno može primijeniti i leksikonski opis značenja, osobito pri obradbi nekih riječi iz opće kulture i civilizacije, kad se pravo značenje i ne može pravo razumjeti bez širega opisa. Ako se takav opis preuzima iz priručne literature, može se to i navesti, i to kraticom u zagradi onoga priručnoga djela iz kojega je opis uzet.

Natuknica

7. Kao posebna riječ (natuknica) donosi se u KRj svaka fonetski drukčija riječ. Teži se, naime, za tim da se prikažu sve modifikacije nastale u povijesnom životu svake riječi, od njene prve potvrde u izvorima KRj, i da se to pokaže i u samoj *natuknici*.

8. Imenice koje imaju sg. od jedne, a pl. od druge osnove, (npr. sg. *čovjek*, pl. *ljudi* i sl.) obrađuju se pod dvjema natuknicama, ali se one međusobno upućuju jedna na drugu.

Poimeničeni pridjevi obrađuju se kao i sve druge imenice, a ne kao pridjevi, ali se upućuju na odgovarajuće pridjeve.

9. *Glagolske pridjeve* koji nemaju glagolsko značenje nego su postali pravi opisni pridjevi treba obrađivati kao pridjeve, ali se ipak i oni upućuju na odgovarajući glagol od kojega su izvedeni.

10. *Komparative* s nepravilnom komparacijom treba unositi u KRj kao posebne natuknice, gdje će se navesti svi njihovi oblici i potreban broj potvrda, ali će se uputiti na pripadni pridjev (prilog) u pozitivu (upitnicom v.) gdje se obrađuje značenje.

11. Slično će se postupiti i pri obradbi nekih glagola, npr. *biti* i *hoteti* i sl., gdje se neki oblici (npr. *jesem*, *hoću*, *budem* i sl.) donose i kao posebne natuknice s odgovarajućim podacima, ali se ipak sam glagol obrađuje integralno, uključujući i oblike izdvojene u posebne natuknice.

12. *Lične zamjenice* u sg. *ja* i *ti* i u pl. *mi* i *vi* obrađivat će se odvojeno, kao zasebne natuknice, ali će se obradba svake povezati sa zamjenicom suprotnoga gramatičkoga broja.

13. *Složeni brojevi* (redni i glavni) ne donose se kao posebne natuknice, nego se kao posebne natuknice donose samo osnovni brojevi, ali se i osnovni brojevi mogu potvrđivati složenim brojevima u kojima su sadržani.

14. Kajkavski su tekstovi pretežno *ekavski*, ali ima ipak i ponešto ikavskih, pa i gdjejki (i)jekavski lik. Ako su riječi potvrđene samo u jednom od ta tri lika, obrađuju se pod natuknicom kakvu traži potvrda. Ima, međutim, podosta primjera da je riječ potvrđena i u ekavskom i u ikavskom liku. Načelno se takva riječ obrađuje pod ekavskom natuknicom, ali se obvezatno uspostavlja i ikavska (eventualno i)jekavska) natuknica i uz nju donose potvrde s uputom da je obradba značenja pod odgovarajućom ekavskom natuknicom.

15. Sličan je postupak i pri obradbi riječi s *nepostojanim vokalom*. Najobičniji je nepostojani vokal -e- (npr. u nastavcima: -ec, -ek, i dr.), ali se nerijetko nalazi i nepostojani vokal -a- (npr. -ac, -ak i dr.). Ako je riječ potvrđena samo u jednom od ta dva lika, obrađuje se pod natuknicom kakvu traži potvrda.

Ako ima potvrda za koju riječ s oba nepostojana vokala (eventualno s više nepostojanih vokala), prednost u obradbi ima lik s nepostojanim vokalom -e-, ali se uspostavlja i natuknica s nepostojanim vokalom -a-, uz nju se donose i potvrde s uputom da se značenje obrađuje pod natuknicom s nepostojanim vokalom -e-.

III.

Tehnika obradbe

16. Riječ se u načelu obrađuje tako da se obuhvate svi podaci (oblički, značenjski, vremenski, itd.) koje pruža rječnička građa. Kako će se kada postupati u obradbi, zavisi od same građe, odnosno od onoga što ona pruža.

17. a) Riječ se kao natuknica donosi u osnovnom obliku (*imenica* u N. sg., odnosno u N pl. ako je pl. t.; *zamjenica*, *pridjev* i *redni broj* u N sg. muž. roda; *glagol* u infinitivu; *nepromjenljive riječi* u obliku kako su potvrđene) malim slovima i počinje pisati malo dalje od stupca ostaloga teksta.

b) Iza natuknice dolaze gramatičke oznake za vrste riječi:

f. m, n - za imenice žen., muž. i sred. roda

adj. - za pridjeve

- num. – za brojeve
- pron. – za zamjenice
- pf. – za svršene glagole
- impf. – za nesvršene glagole
- adv. – za priloge
- konj. – za veznike
- interj. – za usklikе
- prep. – za prijedloge

c) Nakon gramatičkih oznaka donose se, prema potrebi, podaci o rekciji. Odmah slijedi (u oblim zagradaма) popis oblika (uz kraticu *p.o.*), a onda, gdje je to potrebno, pojmovne kratice s podatkom o porijeklu riječi (ako je riječ strana ili na prvi pogled etimološki nejasna) i o struci, kojoj riječ pripada (npr. bot., zool.) pa eventualni podaci koliko je riječ potvrđena.

d) Uz podatak o porijeklu (npr. grč. lat., mađ., njem., tal., tur., itd.) navodi se i konkretna riječ kako glasi u stranom jeziku (grč. se riječi transkribiraju latinicom). Ako nije sigurno koji je izvorni jezik ili ako se pravo ne zna kojim je posredstvom riječ ušla u kajkavske izvore, može se navesti oblik strane riječi u nekoj jeziku iz kojih je riječ mogla biti preuzeta u kajkavski.

e) Kao razlikovno sredstvo, ispred riječi jednakih po obliku, a različitoga porijekla i značenja (homonim), koje se u KRj obrađuju kao posebne natuknice, stavlja se redni broj od 1. dalje.

Oblici definiranja značenja

18. Definicije moraju biti što kraće i jednoznačnije.

a) Prvi je način definiranja značenja pomoću opisne definicije. Redovito se primjenjuje pri obradi temeljnih riječi. Definicija se može dopuniti i sinonimima, a osobito je poželjno da se nakon definicije povežu srodne riječi uputom za povezivanje usp. i navođenjem odgovarajućih riječi.

b) Drugi je način definiranja značenja pomoću gramatičkih definicija. Redovito se primjenjuje pri obradi izvedenih riječi (npr. dem. od ~, augm. od ~, gl. im. od ~, impf. prema pf. ~, itd.). Uz gramatičke definicije mogu izvedenice imati i opisne definicije, osobito i obvezatno ako imaju još koje drugo, leksikalizirano značenje, a ne samo značenje određeno njihovom tvorбом.

c) Riječ koja se potvrđuje nakon neke druge riječi istoga značenja (osobito ako se međusobno razlikuju samo po tvorbi), u načelu se u difiniciji oslanja na svoju istoznačnicu, obično ovako: *isto što* ~. Time se olakšava definiranje i postiže da se riječi u onome što im je zajedničko međusobno povezuju.

19. Prvo se daje opća definicija pojma. Ako riječ ima više značenja, prije se obrađuje raširenije i poznatije (tj. više potvrđeno u građi), pa onda manje raširena i manje poznata (tj. manje potvrđena u građi). Ako je riječ gramatička izvedenica od temeljne riječi, prvo se donosi gramatička definicija, a onda ostale.

Obradba višeznačnih riječi

20. Pri obradbi riječi s razvedenim značenjima služe arapske brojke i slova latiničke abecede. Ako ih treba kombinirati, arapske brojke služe za razlikovanje različitih paralelnih značenja, a slova za razlikovanje značenja unutar značenoga arapskom brojkom. Brojke se i slova mogu i dvostruko kombinirati, i to tako da brojka s točkom označava šire značenje, a brojka s oblom poluzagradom uže značenje. Isti će odnos biti i između slova s točkom i slova s oblom poluzagradom.

Radi što bolje preglednosti, svaka se podjela označena brojkama počinje pisati u novoj alineji.

21. Sve se navedene brojčane i slovne oznake podcrtavaju dvjema crtama, a obrađivačev tekst u napomenama, opisima i definicijama jednom crtom.

Nepodcrtane ostaju:

- a) kratice izvan definicije,
- b) citati (rečenice) kojima se potvrđuju značenja,

c) one riječi teksta KRj na koje se upućuje riječ koja se obrađuje,

d) brojke koje označuju izdanje i brojke za oznaku strane u izvoru.

22. Ako se u definiciji pri obradbi razvedenih značenja mora upotrijebiti i riječ koja se obrađuje (tj. natuknica), u načelu se ta riječ ne ispisuje, nego se mjesto nje stavlja tilda (∞).

23. Iste se oznake, obilježene kraticama (npr. za rod, za porijeklo, za struku ili područje kojemu riječ pripada, itd.) ne moraju protezati na sva značenja, nego samo na neka od njih. Tada se oznake stave iza onih brojeva ili slova kojima se navodi značenje koje traži svoju posebnu oznaku.

24. Ako je riječ s mnogo potvrda koje sadržavaju mnogo oblika i imaju više značenja, zgodno je izvršiti podjelu na dva glavna odjeljka, i to:

I. potvrđeni oblici

II. značenja.

To će se npr. moći primijeniti pri obradbi pomoćnih glagola.

Pravopis, grafija i glasovi

25. Citirani je dio teksta na kartotečnim listićima napisan današnjom našom grafijom, ali je zadržan izvorni pravopis; tekst je, dakle, transkribiran. I u obradbi KRj citati će se iz izvora prenositi izvornim pravopisom (npr. *Maria*, a ne *Marija*; *prvi*, a ne *prvi*; *prodeštvo*, a ne *prodeštvo*; *odtirati*, a ne *otirati*, itd. već prema tome kako je u kojem izvoru). Jedino se udvostručeni grafemi za jedan glas svode na jedan grafem i u citatima se primjenjuju naši današnji uzusi pisanja velikog slova i stavljanja interpunkcije.

26. Utvrđeno je da se u starijim kajkavskim izvorima (do hrv. nar. preporoda) upotrebljava samo jedna zvučna afrikata. U svim se primjerima ta afrikata piše grafemom ġ (a ne *dž* ili *d*). Bezvučni se parnjak te afrikate piše grafemom č (a ne *ć*). To je oboje u skladu s približnim izgovorom u većini mjesnih govora kajkavskoga narječja.

27. Odgovarajući glasovi, koji se po današnjem književnom pravopisu pišu dvoslovima »lj« i »nj«, u potvrdama se u KRj (u natuknici, u potvrdi morfološkog ili fonetskog oblika i u citatima iz izvora) pišu jednim grafemom, i to *l* i *ñ*.

U obrađivačevu tekstu (u definiciji i u drugim opisima) ostaje pisanje »lj« i »nj«.

Svi drugi grafemi isti su i uglavnom predstavljaju iste glasove kao u današnjem hrv. književnom jeziku.

Oblici gramatičke obradbe

a) Fonetika i tvorba

Fonetske i tvorbene napomene (npr. o asimilaciji, disimilaciji, jotiranju, epentezi, nepostojanom vokalu, itd., o sufiksaciji i prefiksaciji, it.) u načelu se ne donose u KRj jer je fonetski i tvorbeni oblik vidljiv iz oblika same natuknice. Takve se napomene donose samo onda ako je potrebno da se omogući ili olakša razumijevanje i kad je oblik neke riječi potrebno usporediti sa starijim (potvrđenim ili samo supponiranim) stanjem ili s oblikom koje druge riječi s objašnjenim (ili jasnijim) fonetsko-tvorbenim oblikom.

U tu vrstu napomena idu i one koje je ponekad potrebno reći uz navođenje porijekla riječi, odnosno njene etimologije.

b) Oblici

29. Uz svaku se promjenljivu riječ donosi i inventar njenih *potvrđenih oblika*. Potvrđeni se oblici stave u oblu zgradu.

Od potvrđenih oblika donose se samo prosti (ne i složeni); način tvorbe složenih oblika bit će obrađen u obradbi pomoćnih glagola.

Kad potvrđenih oblika ima mnogo, preglednost nalaže da se sistematiziraju kategorijski, pa se za prikaz obličkog inventara i opis značenja uvode posebna poglavlja (v. t. 24).

Glagolski vid

30. Parovi glagola različita vida (pf. i impf.) obrađuju se prema abecednom redu, pri čemu se impf. glagoli mogu definirati s osloncem na pf. glagole (npr. *impf. gl. prema pf. ~*), ali ako impf. glagoli imaju i druga značenja, potrebno je da se i to obuhvati u njihovoj obradi.

31. Ako glagol ima aktivne i pasivne oblike, to treba navesti u popisu potvrđenih oblika. Pasivni oblik glagola sa se obrađuje se gdje i ostali pasivni oblici. Pravi refleksivni glagoli u načelu se donose pod natuknicu glagola bez se, u posebnoj alineji i pod posebnim brojem, uz kraticu: refl.

Nepravi refleksivni glagoli imaju posebnu natuknicu i obradbu.

Glagolska rekcija

32. Na prelaznost i neprelaznost glagola upućuje njihova upotreba u rečenici, pa ih u načelu nije nužno obilježavati karticama za rekciju, ali se rekcija mora obuhvatiti u obradbi. (Usp. t. 17. c.)

Ponegdje će ipak biti potrebno donijeti i kratice za rekciju glagola, ali će se i tada, kao i inače, različite glagolske rekcije obuhvatiti u obradbi.

IV.

Tehničke napomene i upute

33. U tekstu KRj kombiniraju se dvije vrste punih zgrada:

a) U uglate zgrade [] stavljaju se riječi iz književnih potvrda koje su izvan kontinuiranoga teksta na listiću, a potrebite su za razumijevanje potvrde ili kompletiranje rečenice.

b) U oble se zgrade () stavljaju sve napomene, tj. sav onaj tekst koji obrađivač unosi u KRj, uključujući i godine kojima se, uz kratice, potanje obilježava koji izvor.

34. Ako je tekst potvrde iz književnog izvora dug, suvišni se dio, koji nema tješnje veze sa značenjem i upotrebom natuknice, ispušta i na njegovo se mjesto stavljaju tri točkice.

Obradba natuknice i iskorištavanje književnih potvrda

35. Potpune podatke o oblicima, značenju, frazeologiji, vremenu i sl. moguće je dati samo ako se iskoristi sva raspoloživa građa o svakoj riječi. Zato se KRj obrađuje na temelju svih raspoloživih potvrda.

36. Pri navođenju oblika donosi se kratica izvora s naznakom strane samo uz onaj lik koji je izuzetak od potvrđenih. Ako su različiti likovi istoga oblika potvrđeni svaki s više od tri potvrde, umjesto navođenja izvora u kojima su potvrđeni, donosi se statistički podatak koliko u građi ima potvrda za koji lik (beloga 7 i belega 5).

Gdje je to potrebno, ispred obličkih se podataka donose podaci o rekciji riječi. Opis je rekcije u književnom jeziku (npr. uz glagole: *koga ili što, kime ili čime* i sl.). a ako se u opisu rekcije obuhvaćaju konkretne riječi, ostaju u kajkavskom obliku i nepodertane (npr. suproti *komu*). Ako se rekcija obuhvati definicijom, nije ju potrebno još i posebno navoditi.

37. Značenje ne treba suviše cjepkati. Ako obrađivač misli da ukupnost nekog značenja ne može obuhvatiti jednom definicijom, a da se ono što izmiče toj definiciji ne može odvojiti u novo, posve izdiferencirano značenje, bolje je da svoju definiciju ili proširi ili dopuni sinonimikom nego da atomizira podjelu značenja. Prema tome međusobno se odvajaju samo stvarno (bitno) različita značenja. Ako je međutim koje među tim značenjima takvo da uključuje značenske nijanse koje se mogu jasno razgraničiti, onda se te nijanse obrađuju kao podznačenja unutar osnovnoga značenja. Ako je npr. jedno od osnovnih značenja obilježeno brojkom 2, nijanse se označuju slovima a., b... (Izuzetno se može dogoditi da pri opisu značenja treba pimiženiti i međuoznakom; tada bi npr. bilo: 2. 1) a., b... 2) a., b...).

38. Pri definiranju značenja treba polaziti od same riječi koja se obrađuje; ne valja opis značenja opterećivati definicijom značenja skupova riječi u kojima se nalazi i riječ kojoj se opisuje značenje.

U definiciju značenja ne treba uključivati ni prividne razlike u značenju zbog upotrebe različitih gramatičkih podataka (kao što su u svih promjenljivih riječi singular i plural, posebno u glagola aktivno i pasivno stanje ili prelaznost i neprelaznost, u pridjeva određeni i neodređeni oblik itd.).

Kratica *v.* znači upućivanje na značenje (zamjenjuje definiciju) – a kratica *usp* znači povezivanje primjera (riječi).

39. Svako se opisano značenje potvrđuje primjerima iz izvora KRj. Kako književnih potvrda može katkad biti mnogo, nemoguće ih je sve navesti pa je nužno potvrđivanje primjerima ograničiti na razumnu mjeru. U načelu treba primjenjivati pravilo da se svako značenje potvrdi po jednim primjerom iz svakoga stoljeća u kojem je riječ zabilježena, i to kronološkim redom. Time se automatski dobiva podatak o vremenu pojave ili života riječi i pojedinih njezinih značenja. Izostanak književne potvrde za koje stoljeće treba da znači da u tom stoljeću riječ nije potvrđena u izvorima KRj, odnosno u kartotečnoj građi kojom raspoložemo. Treba nastojati da se kombiniraju potvrde raznih pisaca tako da u KRj budu zastupljeni svi pisci, odnosno svi izvori.

40. Osim primjerima iz književnosti, u obradi se KRj navodi i to je li ili nije li riječ potvrđena u starijim kajkavskim rječnicima. Taj se podatak navodi prije ostalih potvrda, redajući rječnike kronološki. Iz rječnika se samo navodi, i to u zagradama, pod kojom je riječju zabilježena riječ koja se obrađuje u KRj. Npr. H (s.v. ~), B (s.v. ~), J (s.v. ~), X (s.v. ~). Ako je riječ potvrđena samo iz abecednoga popisa HR ili samo iz abecednoga popisa BRj, u zagrade se stavlja samo (s.v.) bez navođenja riječi, jer je ona u natuknici.

Inače se značenje u kajkavskim rječnicima može iskoristiti za definiciju značenja u KRj.

41. Nakon opisa i potvrde značenja donose se frazeološki izrazi i termini (ako ih ima) s opisom značenja. Terminološko-frazeološki opis počinje se u novoj alineji pod novim brojem. Gdje nije moguće odvojiti termine od izričaja, stavlja se iza broja oznaka: *term.* i *fraz.* Ako se u potvrdama nalaze ili samo termini ili samo fraze (izričaji) ili ima i jednih i drugih, ali se jedni od drugih mogu sigurno razlučiti, ispred prvih se nakon broja stavlja oznaka *term.*, a ispred drugih oznaka *fraz.* (izr.).